

EUROOPA KOHTU OTSUS (teine koda)

22. detsember 2010*

Kohtuasjas C-279/09,

mille ese on EÜ artikli 234 alusel Kammergericht (Saksamaa) 30. juuni 2009. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 22. juulil 2009, menetluses

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH

versus

Bundesrepublik Deutschland,

EUROOPA KOHUS (teine koda),

koosseisus: koja esimees J.N. Cunha Rodrigues, kohtunikud A. Rosas (ettekandja), U. Lõhmus, A. Ó Caoimh ja P. Lindh,

* Kohtumenetluse keel: saksa.

kohtujurist: P. Mengozzi,
kohtusekretär: ametnik B. Fülöp,

arvestades kirjalikus menetluses ja 3. juuni 2010. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades märkusi, mille esitasid:

- DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH, esindaja:
Rechtsanwältin L. Schwarz,
- Saksamaa valitsus, esindajad: M. Lumma ja J. Kemper,
- Taani valitsus, esindajad: V. Pasternak Jørgensen ja R. Holdgaard,
- Prantsuse valitsus, esindajad: G. de Bergues ja S. Menez ning B. Beaupère-
Manokha,
- Itaalia valitsus, esindaja: G. Palmieri, keda abistas *avvocato dello Stato* G. Aiello,
- Poola valitsus, esindaja: M. Dowgielewicz,

- Euroopa Komisjon, esindajad: J.-P. Keppenne ja F. Hoffmeister,

- EFTA järelevalveamet, esindajad: F. Simonetti, I. Hauger ja L. Armati,

olles 2. septembri 2010. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab tõhususe põhimõtte – nagu seda on käsitatud Euroopa Liidu Kohtu praktikas – tõlgendamist, selleks et saada teada, kas sellest põhimõttest tuleneb kohustus anda menetlusabi juriidilistele isikutele.

- 2 Taotlus on esitatud DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH (edaspidi „DEB”) ja Bundesrepublik Deutschlandi vahelises vaidluses, mis puudutab menetlusabi taotlust, mille nimetatud äriühing esitas Saksamaa kohtutele.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Nõukogu 27. jaanuari 2003. aasta direktiivi 2003/8/EÜ, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust piiriüleste vaidluste korral, kehtestades sellistes vaidlustes antava tasuta õigusabi kohta ühised miinimumeeskirjad (EÜT L 26, lk 41; ELT eriväljaanne 19/06, lk 90), põhjendus 5 ja 11 on sõnastatud järgmiselt:

„5) Käesolev direktiiv püüab edendada tasuta õigusabi andmist piiriülestes vaidlustes isikutele, kellel pole selleks piisavalt vahendeid ja eeldusel, et õiguskaitse kättesaadavuse tagamiseks on vaja abi. Õiguskaitse kättesaadavuse üldtunnustatud õigust kinnitab taas ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta [edaspidi „harta”] artikkel 47.

[...]

- 11) Tasuta õigusabi peaks hõlmama kohtumenetluse eelset nõustamist, mille eesmärk on saavutada kohtuväline kokkulepe menetlust algatamata, anda õigusabi menetluse algatamisel ja kohtus esindamisel ning abi menetluskulude katmisel või sellest vabastamist.”

- 4 Menetlusabi saamise õiguse isikuline kohaldamisala on määratletud direktiivi 2003/8 artikli 3 lõikes 1 järgmiselt:

„Käesoleva direktiivi kohaldamisalasse kuuluva vaidlusega seotud füüsilistel isikutel on õigus saada asjakohast tasuta õigusabi, et tagada neile õiguskaitse reaalne kättesaadavus käesolevas direktiivis sätestatud tingimustel.”

- 5 Nimetatud direktiivi artikli 6 lõige 3 täpsustab:

„Taotlust sisuliselt otsustades ja ilma, et see piiraks artiklit 5, kaaluvad liikmesriigid konkreetse asja tähtsust taotlejale, kuid võivad samuti võtta arvesse asja laadi, kui taotleja nõuab kahjutasu oma väärkuse kahjustamise eest, kuid ei ole kannatanud materiaalselt ega rahalist kahju, või kui taotluses on esitatud nõue, mis tuleneb otsest taotleja tegevusalast või kutsetegevusest.”

- 6 Euroopa Liidu Üldkohtu 2. mai 1991. aasta kodukorra (konsolideeritud versioon on avaldatud ELT 2010, C 177, lk 37) artikli 94 lõiked 2 ja 3 sätestavad:

„2. Igal füüsilisel isikul, kes oma majandusliku olukorra tõttu ei suuda lõikes 1 märgitud kulusid täielikult või osaliselt tasuda, on õigus saada tasuta õigusabi.

Majanduslikku olukorda hinnatakse objektiivsetel alustel, nagu sissetulek, vara ja perekondlik olukord.

3. Tasuta õigusabist keeldutakse, kui hagi, millega seoses seda taotletakse, on ilmselgelt vastuvõetamatu või ilmselgelt põhjendamatu.”

- 7 Euroopa Liidu Avaliku Teenistuse Kohtu 25. juuli 2007. aasta kodukorra (konsolideeritud versioon on avaldatud ELT 2010, C 177, lk 71) artikli 95 lõiked 2 ja 3 on samasuguse sõnastusega nagu Üldkohtu kodukorra artikli 94 lõiked 2 ja 3.

Siseriiklik õigus

- 8 Kohtukulude seaduse (Gerichtskostengesetz) § 12 lõige 1, mis määratleb kõikidele tsiviilvaidluste hagejatele kohaldatava kohtukulude ettemakse põhimõtte, on sõnastatud järgmiselt:

„Tsiivilasjas ei toimetata menetlusdokumente kätte enne menetluse jaoks üldiselt ette nähtud lõivu maksmist. Nõude laiendamise korral ei tehta menetlustoiminguid enne menetluse jaoks üldiselt ette nähtud lõivu maksmist, sama kehtib ka edasikaebuse menetlemisel.”

- 9 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Zivilprozessordnung, edaspidi „ZPO”) § 78 lg 1 näeb ette:

„Landgericht’ides ja Oberlandesgericht’ides peavad pooli esindama advokaadid. [...]”

- 10 ZPO § 114 sätestab:

„Pool, kes ei saa oma isikliku või rahalise olukorra tõttu menetluskulusid tasuda või kes suudab need tasuda ainult osaliselt või mitme osamaksena, saab taotlusel menetlusabi, kui kavatsatud hagi esitamine või õiguste kaitsmine kohtus annab piisavalt alust arvata, et see osutub edukaks ega näi kuritahtlik. [...]”

- 11 ZPO § 116 sätestab:

„Menetlusabi antakse taotlusel

1. [...]

2. juriidilisele isikule või kohtumenetlusteovõimelisele ühendusele, mis on asutatud ja mille asukoht on [...] Saksamaa Liitvabariigis, kui ei tema ega kohtuvaidluse esemega majanduslikult seotud isikud ei suuda kulusid tasuda ning kui hagi esitamata jätmise või õiguste kohtus kaitsmata jätmise oleks vastuolus üldiste huvidega.”

¹² ZPO § 122 lõige 1 näeb ette:

„Menetlusabi andmise tulemusena

1. saab föderaalne või liidumaa maksuasutus nõuda asjaomaselt poolelt, et ta tasuks:

a) tekkinud või tekkivad kohtu- ja kohtutäituri kulud,

b) talle üle läinud volitatud advokaatide nõuded, mis neil poole suhtes on tekkinud,

ainult kohtu korralduste kohaselt,

2. on pool vabastatud menetluskulude tagamise kohustusest,

3. ei saa volitatud advokaadid nõuda asjaomaselt poolelt tasu maksmist.

[...]”

13 ZPO § 123 on sõnastatud järgmiselt:

„Menetlusabi andmine ei mõjuta kohustust tasuda teisel poolel tekkinud kulud.”

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus

14 DEB taotleb menetlusabi, et esitada Bundesrepublik Deutschlandi vastu liidu õiguse alusel kahju hüvitamise hagi.

15 DEB soovib saada hüvitist viivituse eest, millega nimetatud liikmesriik võttis üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. juuni 1998. aasta direktiivi 98/30/EÜ maagaasi siseturu ühiseeskirjade kohta (EÜT L 204, lk 1; ELT eriväljaanne 12/02, lk 28) ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2003. aasta direktiivi 2003/55/EÜ maagaasi siseturu ühiseeskirjade kohta ning direktiivi 98/30/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 176, lk 57; ELT eriväljaanne 12/02, lk 230), mis oleksid pidanud tagama mitte-diskrimineeriva juurdepääsu siseriiklikele gaasivõrkudele. Ülevõtmisega viivitamise pärast ei olnud põhikohtuasja hagejal võimalik saada Saksamaa võrguettevõtjate kaudu juurdepääsu nende gaasivõrkudele, mistõttu tal jäi tarnijatega sõlmitud gaasitarnelepingutest saamata ca 3,7 miljardi euro suurune kasum.

16 Sissetuleku ja vara puudumise tõttu ei saa DEB, kellel ei ole praegu ei töötajaid ega võlausaldajaid tasuda kohtukulude seaduse § 12 lõikes 1 ette nähtud menetluskulude ettemakset, mis on 274 368 eurot.

- 17 Samuti puuduvad tal rahalised vahendid teda esindava advokaadi palkamiseks, kelle esindus on põhikohtuasjas kohustuslikult ette nähtud.
- 18 Landgericht Berlin jättis menetlusabi taotluse rahuldamata, kuna ZPO § 116 lõikes 2 sätestatud tingimused ei olnud täidetud.
- 19 Kammergericht, kellele esitati apellatsioonkaebus, leidis samuti, et ZPO § 116 lõikes 2 sätestatud tingimused ei ole täidetud.
- 20 Kammergericht leiab, viidates Bundesgerichtshofi seda sätet puudutavale praktikale, et käesolevas kohtuasjas ei ole hagi esitamata jätmise üldise huviga vastuolus. See ei oleks nii, kui otsus puudutab olulist osa rahvastikust või majanduselust või kui sellel võivad olla sotsiaalsed tagajärjed (vt Bundesgerichtshofi 20. detsembri 1989. aasta määrus, VIII ZR 139/89). Hagi esitamata jätmine võib olla üldiste huvidega vastuolus, kui see ei lase juriidilisel isikul jätkata üldistes huvides oleva ülesande täitmist või kui kavandatavast hagist sõltub selle juriidilise isiku olemasolu ja mängus on töökohad või kui suur hulk võlausaldajaid võib kannatada kahju. Käesoleval juhul see nii ei ole, sest põhikohtuasja hagejal ei ole praegu ei töötajaid ega võlausaldajaid.
- 21 Tuleb mõõnda, et õigusmõiste „üldine huvi” võimaldab arvesse võtta kõikmõeldavaid juriidilisele isikule kasuks tulevaid üldisi huvisid (vt Bundesgerichtshofi 24. oktoobri 1990. aasta määrus, VIII ZR 87/90). Siiski ei piisa üldjuhul sellest, et esineb üldine huvi õige otsuse tegemise vastu. Samuti ei ole piisav asjaolu, et kohtuasjas otsuse tegemisel võidakse anda vastus üldist huvi pakkuvatele õiguslikele küsimustele (vt eespool viidatud Bundesgerichtshofi 20. detsembri 1989. aasta määrus). Sellistel

juhtudel puudub – nagu ka käesolevas asjas – üldsust puudutav tegelik kahju, mis ületaks kohtuotsuse võimalikku tegemata jätmist. DEB ise mõõnab, et Bundesrepublik Deutschlandi kahjuks otsuse tegemine ei too otseselt endaga kaasa energiaturu avamist, millele DEB tugines, et põhjendada väidet, mille kohaselt esineb tema hagi puhul üldine huvi ZPO § 116 punkti 2 tähenduses.

- 22 Nimetatud siseriikliku õigusnormi tõlgendamine Saksamaa seadusandja tahet arvesse võttes ei tähenda, et seda saaks laiendada ja kohaldada mis tahes mõjule, sealhulgas kaudsele mõjule. Kohtupraktikas on ZPO ettevalmistavatele materjalidele tuginedes peetud alati nõutavaks, et lisaks menetluses majanduslikke huve omavatele osalejatele tekitaks hagi esitamata jätmise kahju olulisele isikute ringile.
- 23 ZPO § 116 punkt 2 on kooskõlas ka põhiseadusega (Grundgesetz). Iseäranis ei saa põhiseadusele tuginedes arvustada asjaolu, et menetlusabi andmisel esitatakse juriidilistele isikutele rangemaid nõudeid kui füüsilistele isikutele.
- 24 Seda on Bundesverfassungsgericht (Saksamaa föderaalne konstitutsioonikohus) korduvalt märkinud. Menetlusabi andmine kujutab endast lõpuks sotsiaalriigi põhimõttest tulenevat sotsiaalabi meedet, et tagada inimvääriskuse austamine, mis jääb juriidiliste isikute puhul ära. Viimati nimetatud isikud on kunstlikud moodustised, mis on asutatud konkreetse riigi õiguskorras lubatud, otstarbekusest lähtuvas õiguslikus vormis. See õiguslik vorm annab ühingu osanikele majanduslikke eeliseid, iseäranis seeläbi, et nende vastutus piirdub äriühingu varaga. Seega peab juriidilisel isikul olema piisavalt vara. See on nii juriidilise isiku asutamise kui ka edasise olemasolu tingimus. Seega tunnustatakse õiguskorras juriidilise isiku olemasolu põhimõtteliselt

üksnes juhul, kui ta on suuteline oma eesmäärke ja ülesandeid täitma omal jõul. ZPO § 116 punkt 2 võtab seega arvesse juriidiliste isikutega seotud eritingimusi (vt Bundesverfassungsgerichti 3. juuli 1973. aasta määrus, 1 BvR 153/69).

- 25 Kammergerichtil on siiski tekkinud küsimus, kas DEB-i menetlusabi taotluse rahuldamata jätmine, selleks et viimati nimetatut saaks esitada liidu õiguse alusel tekkivast riigi vastutusest tuleneva nõude, võib olla vastuolus liidu õiguse põhimõtetega, isearanis tõhususe põhimõttega. Sellise taotluse rahuldamata jätmisega võetakse põhikohtuasja hagejalt lihtsalt võimalus esitada selle õiguse alusel tekkiv riigi vastutusest tulenev nõue. Seega on põhikohtuasja hagejal hüvitise saamine praktiliselt võimatu või vähemalt ülemäära raske. Nimetatud tõlgenduse kasuks räägib ka asjaolu, et Euroopa Kohus tuletab liidu õiguse alusel tekkiva riigi vastutuse sellest nõudest, et tagatud peab olema liidu õigusnormide täielik õigusmõju just nimelt üksikisikute õiguste kaitsmiseks (vt 19. novembri 1991. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-6/90 ja C-9/90: Francovich jt, EKL 1991, lk I-5357).
- 26 Neid asjaolusid arvesse võttes otsustas Kammergericht menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas siis, kui lähtuda seisukohast, et siseriiklike õigusaktidega kehtestatud kahju hüvitamise tingimused ja [liidu] õiguse alusel tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude esitamine ei tohi vastavalt liikmesriikide vastutust käsitlevatele liidu õiguse põhimõtetele teha hüvitise saamist praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks, ei teki kahtlusi sellise siseriikliku õigusnormi suhtes, mille kohaselt seatakse kohtule hagi esitamine sõltuvusse ettemakse tasumisest kulude katteks ja juriidilisele isikule, kes ei suuda sellist ettemakset tasuda, menetlusabi ei anta?“

Eelotsuse küsimus

- 27 Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib oma küsimusega teada seda, kas liidu õigust ning iseäranis tõhususe põhimõtet tuleb tõlgendada nii, et liidu õiguse alusel esitatud riigivastutuse hagi menetlemise kontekstis on nimetatud põhimõttega vastuolus see, kui siseriiklik õigusnorm seab kohtule hagi esitamise sõltuvusse ettemakse tasumisest kulude katteks ja näeb ette, et juriidilisele isikule menetlusabi ei anta, kuigi viimati nimetatu ei suuda sellist ettemakset tasuda.
- 28 Nagu tõhususe põhimõtet puudutavast väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, ei tohi neid hagisid puudutavad menetlusnormid, mille eesmärk on tagada isikutele liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse, muuta liidu õiguskorraga antud õiguste kasutamist praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks (vt eelkõige 16. detsembri 1976. aasta otsus kohtuasjas 33/76: Rewe-Zentralfinanz ja Rewe-Zentral, EKL 1976, lk 1989, punkt 5; 13. märtsi 2007. aasta otsus kohtuasjas C-432/05: Unibet, EKL 2007, lk I-2271, punkt 43, ja 15. aprilli 2008. aasta otsus kohtuasjas C-268/06: Impact, EKL 2008, lk I-2483, punkt 46). Eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib sisuliselt seda, kas asjaolu, et juriidiline isik ei saa menetlusabi, muudab tal oma õiguste kasutamise praktiliselt võimatuks selles mõttes, et see juriidiline isik ei saa pöörduda kohtusse, kuna tal ei ole võimalik maksta ettemakset menetluskulude katteks ning saada advokaadi õigusabi.
- 29 Esitatud küsimus puudutab seega juriidilise isiku õigust õiguskaitse tegelikule kättesaadavusele ja seega liidu õiguse kontekstis tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtet. Tõhusa kohtuliku kaitse põhimõte on liidu õiguse üldpõhimõte, mis tuleneb liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest ning mis on sätestatud 4. novembril 1950 Roomas alla kirjutatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK”) artiklites 6 ja 13 (15. mai 1986. aasta otsus kohtuasjas 222/84: Johnston, EKL 1986, lk 1651, punktid 18 ja 19; 15. oktoobri 1987. aasta otsus kohtuasjas 222/86: Heylens jt, EKL 1987, lk 4097, punkt 14; 27. novembri 2001. aasta otsus

kohtuasjas C-424/99: komisjon vs. Austria, EKL 2001, lk I-9285, punkt 45; 25. juuli 2002. aasta otsus kohtuasjas C-50/00 P: Unión de Pequeños Agricultores vs. nõukogu, EKL 2002, lk I-6677, punkt 39; 19. juuni 2003. aasta otsus kohtuasjas C-467/01: Eribrand, EKL 2003, lk I-6471, punkt 61, ja eespool viidatud kohtuotsus Unibet, punkt 37).

- 30 Mis puudutab põhiõigusi, siis tuleb alates Lissaboni lepingu jõustumisest võtta arvesse hartat, millel on ELL artikli 6 lõike 1 esimese lõigu kohaselt „aluslepingutega võrreldes samaväärne õigusjõud”. Nimelt sätestab harta artikli 51 lõige 1, et harta sätted on ette nähtud liikmesriikidele üksnes liidu õiguse kohaldamise korral.
- 31 Selles osas näeb harta artikli 47 esimene lõik ette, et igaühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. Sama artikli teise lõigu kohaselt on igaühel õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igaühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud. Sama artikli kolmas lõik sätestab täpsemalt, et isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda.
- 32 Nimetatud artikli kohta antud selgituste kohaselt, mida vastavalt ELL artikli 6 lõike 1 kolmandale lõigule ja harta artikli 52 lõikele 7 tuleb võtta harta tõlgendamisel arvesse, vastab harta artikli 47 teine lõik EIÕK artikli 6 lõikele 1.
- 33 Neid asjaolusid silmas pidades tuleb sõnastada esitatud küsimus niimoodi ümber, et see küsimus puudutab tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtet nagu see on sätestatud

harta artiklis 47, selleks et kontrollida, kas ühenduse õiguse alusel esitatud riigi vastutusest tuleneva nõude menetlemise kontekstis on selle sättega vastuolus, kui siseriiklik õigusnorm seab kohtule hagi esitamise sõltuvusse ettemakse tasumisest kulude katteks ja näeb ette, et juriidilisele isikule menetlusabi ei anta, kuigi viimati nimetatut ei suuda sellist ettemakset tasuda.

34 ZPO § 122 lõikest 1 tuleneb, et menetlusabi võib katta nii kohtukulud kui ka advokaatide nõuded. Kuna eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole täpsustanud, kas eelotsuse küsimus puudutab ainult kohtukulude ettemakse aspekti, siis tuleb kontrollida neid mõlemaid aspekte.

35 Mis puudutab hartat, siis täpsustab selle artikli 52 lõige 3, et hartas sisalduvate selliste õiguste tähendus ja ulatus, mis vastavad EIÖK-ga tagatud õigustele, on samad, mis neile selle konventsiooniga ette on nähtud. Sama sätte selgituse kohaselt ei ole tagatud õiguste tähendus ja ulatus määratletud üksnes EIÖK tekstis, vaid ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. Harta artikli 52 lõike 3 teine lause näeb ette, et sama lõike esimene lause ei takista liidu õiguses ulatuslikuma kaitse kehtestamist (vt selle kohta 5. oktoobri 2010. aasta otsus kohtuasjas C-400/10 PPU: McB, EKL 2010, lk I-8965, punkt 53).

36 Mis puudutab iseäranis harta artikli 47 lõiget 3, siis mainitakse selle artikli kohta antud selgituste viimases lõigus Euroopa Inimõiguste Kohtu 9. oktoobri 1979. aasta otsust *Airey vs. Iirimaa* (Euroopa Inimõiguste Kohus, A-seeria, nr 32, lk 11), mille kohaselt tuleb menetlusabi anda siis, kui sellise abi puudumisel ei oleks tagatud õigus tõhusale õiguskaitsevahendile. Täpsustatud ei ole, kas sellist abi tuleb anda juriidilisele isikule ega ka seda, milliseid kulusid selline abi hõlmab.

- 37 Seda sätet tuleb tõlgendada tema kontekstis, võttes arvesse teisi liidu ja liikmesriikide õiguse eeskirju ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat.
- 38 Euroopa Ühenduste Komisjon märkis oma kirjalikes märkustes, et harta artikli 47 kahes esimeses lõigus kasutatud mõiste „igauks” võib tähistada üksikisikuid, kuid pelgalt keelelisest seisukohast ei välista see juriidilisi isikuid.
- 39 Selles osas tuleb järeldada, et kuigi harta kohta antud selgitused ei täpsusta seda küsimust, võib siiski mõiste „Person” kasutamine nimetatud artikli 47 saksakeelses versioonis vastandina mõistele „Mensch”, mida kasutatakse paljudes teistes sätetes, nagu näiteks harta artiklites 1, 2, 3, 6, 29, 34 ja 35, viidata sellele, et juriidilised isikud ei ole selle artikli 47 kohaldamisalast välja jäetud.
- 40 Peale selle asub harta artiklis 47 sätestatud õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohustus harta VI jaotises „Õigusemõistmine”, milles on sätestatud teised menetluspõhimõtted, mis on kohaldatavad nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele.
- 41 Asjaolu, et menetlusabi saamise õigus ei asu harta IV jaotises „Solidarsus”, viitab sellele, seda õigust ei käsitata esmajoonel sotsiaalabina, nagu see näib olevat saksa õiguses; asjaolu, mille tõi välja Saksamaa valitsus, väites, et selle abi saajate ring peab piirduma füüsiliste isikutega.

- 42 Ka see, et menetlusabi andmist puudutav säte on paigutatud harta artiklisse, mis näeb ette õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile, viitab sellele, et selle abi andmise vajadust tuleb hinnata lähtuvalt isiku, kelle liidu õigusega tagatud õigusi ja vabadusi on rikutud, enda õigusest, ning mitte lähtuvalt ühiskonna üldisest huvist, isegi kui see võib olla abivajaduse hindamise üks osa.
- 43 Mis puudutab muid liidu õiguse eeskirju, millele põhikohtuasja pooled ja märkusi esitanud liikmesriigid ning komisjon viitasid, ja eelkõige direktiivi 2003/8, siis ei näe ei Üldkohtu ega Avaliku Teenistuse Kohtu kodukord ette menetlusabi andmist juriidilistele isikutele. Selle põhjal ei saa siiski teha üldkohaldatavat järeldust, sest nagu nähtub ühelt poolt direktiivi kohaldamisalast ja teiselt poolt Üldkohtu ja Avaliku Teenistuse Kohtu pädevusest, puudutavad need eeskirjad vaidluste spetsiifilisi kategooriaid.
- 44 Nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktides 76–80, ilmneb liikmesriikide õiguse uurimisest selgelt, et juriidilistele isikutele menetlusabi andmise osas ei ole tegelikult ühist põhimõtet, mida kõik liikmesriigid jagaksid. Seevastu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 80 ka seda, et nende liikmesriikide praktikas, kus menetlusabi võib anda juriidilistele isikutele, on üsna levinud vahetegemine tulunduslike ja mittetulunduslike juriidiliste isikute vahel.
- 45 Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika uurimine näitab, et nimetatud kohus on korduvalt meenutanud, et kohtusse pöördumise õigus on EIÕK artikli 6 lõikes 1 sätestatud õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele lahutamatu osa (vt eelkõige Euroopa Inimõiguste Kohtu 7. mai 2002. aasta otsus kohtuasjas *McVicar vs. Ühendkuningriik*, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-III, punkt 46). Selles osas tähendab see seda, et

kaebuse esitajal on võimalus kaitsta kohtus tõhusalt oma seisukohti (Euroopa Inimõiguste Kohtu 15. veebruari 2005. aasta otsus kohtuasjas Steel ja Morris vs. Ühendkuningriik, punkt 59). Siiski ei ole kohtusse pöördumise õigus absoluutne.

- 46 Tehes otsust advokaadi õigusabi puudutavas menetlusabi küsimuses leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et küsimus, kas õiglase menetluse tagamiseks on vajalik menetlusabi andmine, tuleb lahendada lähtuvalt konkreetse kohtuasja erilistest asjaoludest ning see sõltub eelkõige asja olulisusest kaebuse esitajale, kohaldatava õiguse ja menetluse keerukusest ning kaebuse esitaja võimest oma õigusi tõhusalt kaitsta (Euroopa Inimõiguste Kohtu eespool viidatud otsused Airey vs. Iirimaa, punkt 26; McVicar vs. Ühendkuningriik, punktid 48 ja 49; Euroopa Inimõiguste Kohtu 16. juuli 2002. aasta otsus kohtuasjas P., C. ja S. vs. Ühendkuningriik, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-VI, punkt 91, ja Euroopa Inimõiguste Kohtu eespool viidatud otsus Steel ja Morris vs. Ühendkuningriik, punkt 61). Sellest hoolimata võib võtta arvesse kaebuse esitaja rahalist olukorda või tema võimalusi saavutada menetluses edu (Euroopa Inimõiguste Kohtu eespool viidatud otsus Steel ja Morris vs. Ühendkuningriik, punkt 62).
- 47 Mis puudutab niisugust menetlusabi, kus kaebuse esitaja või hageja vabastatakse menetluskulude või *cautio judicatum solvi* tasumisest enne kohtule kaebuse või hagi esitamist, siis on Euroopa Inimõiguste Kohus samamoodi hinnanud asjaolusid kogumis, selleks et kontrollida, kas kohtusse pöördumise õigusele seatud piirangud ei ole kahjustanud selle õiguse olemust, kas nendega taotletakse õiguspärast eesmärki ning kas kasutatud vahendite ja taotletava eesmärgi vahel on mõistlik proportsionaalsuse suhe (vt selle kohta Euroopa Inimõiguste Kohtu 13. juuli 1995. aasta otsus kohtuasjas Tolstoy-Miloslavsky vs. Ühendkuningriik, A-seeria, nr 316-B, punktid 59–67, ja Euroopa Inimõiguste Kohtu 19. juuni 2001. aasta otsus kohtuasjas Kreuz vs. Poola, *Recueil des arrêts et décisions* 2001-VI, punktid 54 ja 55).
- 48 Neist otsustest nähtub, et menetlusabi võib hõlmata nii advokaadi õigusabi kui ka vabastust menetluskulude tasumisest.

- 49 Euroopa Inimõiguste Kohus on ka leidnud, et kui võib kehtestada valikumenetluse selle kontrollimiseks, kas menetlusabi konkreetsetes asjas anda, siis ei tohi see menetlus toimuda suvaliselt (vt selle kohta Euroopa Inimõiguste Kohtu 26. veebruari 2002. aasta otsus kohtuasjas *Del Sol vs. Prantsusmaa*, punkt 26; Euroopa Inimõiguste Kohtu 29. septembri 2009. aasta otsus kohtuasjas *Puscasu vs. Saksamaa*, lk 6 viimane lõik; Euroopa Inimõiguste Kohtu 14. oktoobri 2010. aasta otsus kohtuasjas *Pedro Ramos vs. Šveits*, punkt 49).
- 50 Nimetatud kohus on käsitlenud sellise äriühingu olukorda, kes taotles menetlusabi, kuigi Prantsuse õigusnormide kohaselt oli see õigus ainult füüsilistel isikutel ning erandjuhtudel mittetulunduslikel juriidilistel isikutel, kelle asukoht on Prantsusmaal ja kellel ei ole piisavalt vahendeid. Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et ühelt poolt äriühingute ja teiselt poolt füüsiliste isikute ja mittetulunduslike juriidiliste isikute erinev kohtlemine põhineb objektiivsel ja mõistlikul põhjendusel, mis on seotud menetlusabi maksustamise korruga, mis näeb ette võimaluse arvata kõik menetluskulud maksustatavast tulust maha ning kanda negatiivne saldo järgmisse majandusaastasse (Euroopa Inimõiguste Kohtu 26. augusti 2008. aasta otsus kohtuasjas *VP Diffusion Sarl vs. Prantsusmaa*, lk 4, 5 ja 7).
- 51 Samamoodi on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud – seoses põllumajandusliku ühise omandi kasutajate ühisusega, kes taotles menetlusabi, selleks et vaielda vastu ühe maatüki omandit puudutavale hagile –, et arvesse tuleb võtta asjaolu, et rahalised vahendid, mis eraõiguslikud ühistud või ühingud on heaks kiitnud nende õiguslikuks kaitsmiseks, pärinevad nende liikmete aktsepteeritud, heaks kiidetud ja makstud rahalistest vahenditest ning rõhutas, et taotlus esitati selleks, et astuda ühe maatükiga seonduvasse tsiviilvaidlusse, milles tehtav lahend puudutab üksnes kõnealuse ühisuse liikmeid (Euroopa Inimõiguste Kohtu 24. novembri 2009. aasta otsus kohtuasjas *CMVMC O'Limo vs. Hispaania*, punkt 26). Euroopa Inimõiguste Kohus järeldas eeltoodust, et hagevale ühisusele tasuta menetlusabi andmisest keeldumine ei kahjustanud nimetatud ühisuse kohtusse pöördumise õiguse olemust.

- 52 Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika uurimisest nähtub, et menetlusabi andmine juriidilistele isikutele ei ole põhimõtteliselt välistatud, kuid seda tuleb hinnata, võttes arvesse kohaldatavaid eeskirju ja asjaomase ühiskonna olukorda.
- 53 Arvesse võib võtta vaidluse eset ning eeskätt vaidluse majanduslikku olulisust.
- 54 Hageja rahalise suutlikkusega arvestamise raames võib juriidilise isiku puhul arvesse võtta eelkõige ühingu õiguslikku vormi – kapitali- või isikuühing, piiratud või piiramata vastutusega ühing –, ühingu osanike rahalist suutlikkust, ühingu eesmärki, selle asutamise tingimusi ja iseäranis selle käsutusse antud vahendite ja kavandatud tegevuse suhet.
- 55 EFTA järelevalveamet väidab oma märkustes, et Saksa õiguse kohaselt ei täida ühing kunagi menetlusabi saamise tingimusi, kui tal ei ole õnnestunud end tegelikult koos töötajate ja muu ettevõtte toimimiseks vajalikuga sisse seada. Samas võib selline tingimus puudutada just iseäranis selliseid menetlusabi taotlejaid, kes soovivad kasutada liidu õigusega antud õigusi, eeskätt asutamisvabadust või juurdepääsu liikmesriigi mõnele konkreetsele turule.
- 56 Tuleb märkida, et sellist asjaolu peavad siseriiklikud kohtud igal juhul arvesse võtma. Viimati nimetatud peavad siiski leidma õiglase tasakaalu, et kohtusse pöördumise õigus oleks tagatud liidu õigusele tuginevatele taotluse esitajatele, ilma et neid koheldaks siiski soodsamalt võrreldes teiste taotluse esitajatega. Selle kohta märkisid eelotsusetaotluse esitanud kohus ja Saksamaa valitsus, et Bundesgerichtshofi praktika

kohaselt saab õigusmõiste „üldised huvid” all võtta arvesse kõikvõimalikke juriidilisele isikule kasuks tulevaid üldisi huve.

- 57 Lisaks tõi DEB kohtuistungil välja Bundesrepublik Deutschlandi kahesuguse rolli põhikohtuasjas. Nimelt ei ole see liikmesriik üksnes põhikohtuasja hagejale tekkinud kahju tekitaja, vaid ka see, kes peab tagama hagejale tõhusa kohtuliku kaitse.
- 58 Siiski tuleb märkida, et liidu õigusega ei ole vastuolus, kui liikmesriik on samal ajal nii seadusandja, täidesaatva võimu kui kohtuniku rollis, niivõrd kui neid funktsioone täidetakse lähtuvalt võimude lahususe põhimõttest, mis iseloomustab õigusriigi toimimist. Esitatud ei ole väidet, et see ei ole nii põhikohtuasjas käsitletavas liikmesriigis.
- 59 Kõiki neid asjaolusid silmas pidades tuleb vastata esitatud küsimusele, et tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtet, mis on sätestatud harta artiklis 47, tuleb tõlgendada nii, et sellele tuginemine juriidiliste isikute poolt ei ole välistatud ning et selle põhimõtte kohaldamisel antud abi võib hõlmata eelkõige menetluskulude ettemakse tasumisest vabastamist ja/või advokaadi õigusabi.
- 60 Selles osas peab siseriiklik kohus kontrollima, kas menetlusabi andmise tingimused kujutavad endast kohtusse pöördumise õiguse piirangut, mis kahjustab selle õiguse olemust, kas nende tingimustega taotletakse õiguspärast eesmärki ning kas kasutatud vahendite ja taotletava eesmärgi vahel esineb mõistlik proportsionaalsuse suhe.

- 61 Selle hindamise raames võib siseriiklik kohus võtta arvesse vaidluse eset, taotleja mõistlikku võimalust saavutada edu, asja olulisust taotlejale, kohaldatava õiguse ja menetluse keerukust ning selle taotleja võimet oma õigusi tõhusalt kaitsta. Proportsionaalsuse hindamisel võib siseriiklik kohus ühtlasi arvesse võtta ette makstavate menetluskulude suurust ning asjaolu, kas see võib kujutada endast teatud asjaoludel ületamatut takistust kohtusse pöördumiseks.
- 62 Mis puudutab iseäranis juriidilisi isikuid, siis võib siseriiklik kohus võtta arvesse nende olukorda. Seega võib ta võtta arvesse eelkõige asjaomase juriidilise isiku vormi ja tulunduslikku või mittetulunduslikku eesmärki ning samuti selle liikmete või osanike rahalist suutlikkust ja nende võimalust saada kokku hagi kohtusse esitamiseks vajalik summa.

Kohtukulud

- 63 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule märkuste esitamisega seotud kulused, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (teine koda) otsustab:

Tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtet, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47, tuleb tõlgendada nii, et sellele tuginemine juriidiliste isikute

poolt ei ole välistatud ning et selle põhimõtte kohaldamisel antud abi võib hõlmata eelkõige menetluskulude ettemakse tasumisest vabastamist ja/või advokaadi õigusabi.

Selles osas peab siseriiklik kohus kontrollima, kas menetlusabi andmise tingimused kujutavad endast kohtusse pöördumise õiguse piirangut, mis kahjustab selle õiguse olemust, kas nende tingimustega taotletakse õiguspärasest eesmärgi ning kas kasutatud vahendite ja taotletava eesmärgi vahel esineb mõistlik proportsionaalsuse suhe.

Selle hindamise raames võib siseriiklik kohus võtta arvesse vaidluse eset, taotleja mõistlikku võimalust saavutada edu, asja olulisust taotlejale, kohaldatava õiguse ja menetluse keerukust ning selle taotleja võimet oma õigusi tõhusalt kaitsta. Proportsionaalsuse hindamisel võib siseriiklik kohus ühtlasi arvesse võtta ette makstavate menetluskulude suurust ning asjaolu, kas see võib kujutada endast teatud asjaoludel ületamatut takistust kohtusse pöördumiseks.

Mis puudutab iseäranis juriidilisi isikuid, siis võib siseriiklik kohus võtta arvesse nende olukorda. Seega võib ta võtta arvesse eelkõige asjaomase juriidilise isiku vormi ja tulunduslikku või mittetulunduslikku eesmärgi ning samuti ühingu liikmete või osanike rahalist suutlikkust ja nende võimalust saada kokku hagi kohtusse esitamiseks vajalik summa.

Allkirjad